

PHÁP LUẬT VỀ NGOẠI LỆ KHÔNG XÂM PHẠM QUYỀN TÁC GIẢ DÀNH CHO NGƯỜI KHUYẾT TẬT – THỰC TRẠNG VÀ GIẢI PHÁP

*ThS. Phạm Minh Huyền**

Tóm tắt: Luật sửa đổi, bổ sung một số điều của Luật Sở hữu trí tuệ (SHTT) năm 2022 đã bổ sung các quy định về ngoại lệ không xâm phạm quyền tác giả (QTG) dành cho người khuyết tật nhằm thực thi các cam kết quốc tế mà Việt Nam là thành viên, đảm bảo sự cân bằng lợi ích giữa chủ thể sáng tạo và công chúng trong xã hội hiện đại. Bài viết phân tích các quy định của pháp luật Việt Nam hiện hành về ngoại lệ không xâm phạm QTG dành cho người khuyết tật, chỉ ra một số hạn chế, vướng mắc trong thực tiễn, từ đó đề xuất một số giải pháp nhằm hoàn thiện pháp luật và nâng cao hiệu quả thực thi pháp luật về vấn đề này.

Từ khóa: Sử dụng hợp lý tác phẩm, Luật sở hữu trí tuệ Việt Nam, ngoại lệ quyền tác giả, ngoại lệ không xâm phạm quyền tác giả dành cho người khuyết tật

1. Thực trạng pháp luật về ngoại lệ không xâm phạm quyền tác giả dành cho người khuyết tật

Khoản 2 Điều 59 Hiến pháp 2013 có quy định: “Nhà nước tạo bình đẳng về cơ hội để công dân thụ hưởng phúc lợi xã hội, phát triển hệ thống an sinh xã hội, có chính sách trợ giúp người cao tuổi, người khuyết tật, người nghèo và người có hoàn cảnh khó khăn khác”. Bên cạnh đó, trên cơ sở nhận thức được sự cần thiết phải duy trì cân bằng giữa việc bảo hộ hiệu quả QTG và lợi ích lớn hơn của công chúng, thể hiện sự tích cực và chủ động trong hội nhập quốc tế, tận dụng những lợi thế dành cho các quốc gia đang phát triển, ngày 06/12/2022, Việt Nam đã gia nhập Hiệp ước Marrakesh năm 2013 về tạo điều kiện cho người khiếm thị, người khuyết tật về thị giác và người khuyết tật khác không có khả năng đọc tài liệu in tiếp cận với các tác phẩm đã công bố (Hiệp ước Marrakesh) và văn kiện này chính thức có hiệu lực tại Việt Nam từ ngày 06/03/2023¹. Chính vì vậy, Luật SHTT sửa đổi năm 2022 đã thể chế hóa, cụ thể hóa chính sách trợ giúp người khuyết tật trong lĩnh vực SHTT bằng các quy định tại điểm m khoản 1 Điều 25 và Điều 25a Luật SHTT với các quy định cho phép một số chủ thể nhất định được phép sử dụng tác phẩm nhằm mục đích hỗ trợ người khuyết tật trong việc tiếp cận với tác phẩm. Quy định này đảm bảo nguyên tắc không phân biệt đối xử, mở ra cơ hội bình đẳng cho những đối tượng yếu thế trong xã hội tham gia các hoạt động nghiên cứu, học tập, lao động, hòa nhập với đời sống văn hóa của cộng đồng, thương thức nghệ thuật và chia sẻ tiến bộ về khoa học. Theo đó, điểm m Khoản 1 Điều 25 Luật SHTT quy định: “Người khuyết tật nhìn, người khuyết tật không có khả năng đọc chữ in và người khuyết tật khác không có khả năng tiếp cận tác phẩm để đọc theo cách thông thường (sau đây gọi là người khuyết tật), người nuôi dưỡng, chăm sóc cho người khuyết tật, tổ chức đáp ứng điều kiện theo quy định của Chính phủ sử dụng tác phẩm theo quy định tại Điều 25a của Luật này”. Đây là quy định mới được sửa đổi, mở rộng và hoàn thiện hơn trường hợp ngoại lệ quy định tại điểm i khoản 1 Điều 25 Luật SHTT năm 2005, sửa đổi, bổ sung năm 2009 và

* ThS. NCS, Trường Đại học Luật Hà Nội. Email: huyenphamlaw@gmail.com. ĐT: 0979323273.

¹ Xem tại: https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=843, truy cập ngày 25/09/2024.

2019 chỉ cho phép “*chuyển tác phẩm sang chữ nổi hoặc ngôn ngữ khác cho người khiếm thị*”, cụ thể là:

- Thứ nhất, Luật SHTT sửa đổi năm 2022 đã mở rộng đối tượng được hưởng lợi ích của ngoại lệ là người khuyết tật bao gồm người khuyết tật nhìn, người khuyết tật không có khả năng đọc chữ in và người khuyết tật khác không có khả năng tiếp cận tác phẩm để đọc theo cách thông thường. Đây là những người bị ảnh hưởng bởi những khuyết tật gây trở ngại cho việc đọc tài liệu in một cách hiệu quả. Về khuyết tật nhìn, khoản 3 Điều 2 Văn bản hợp nhất ngày 28/02/2019 của Bộ Lao động Thương binh và Xã hội về Nghị định quy định chi tiết và hướng dẫn thi hành một số điều của Luật Người khuyết tật, khuyết tật nhìn là “*tình trạng giảm hoặc mất khả năng nhìn và cảm nhận ánh sáng, màu sắc, hình ảnh, sự vật trong điều kiện ánh sáng và môi trường bình thường*”. Người khuyết tật không có khả năng đọc chữ in và người khuyết tật khác không có khả năng tiếp cận tác phẩm để đọc theo cách thông thường được giải thích tại điểm b khoản 1 Nghị định 17/2023/NĐ-CP là: “*người đang trong tình trạng giảm hoặc mất khả năng nhận thức hoặc khả năng đọc mà không thể cải thiện được dẫn đến không thể đọc tác phẩm in như một người bình thường hoặc người khuyết tật đang trong tình trạng không thể cầm nắm, thao tác trên một cuốn sách hoặc tác phẩm in tương tự hay không thể di chuyển mắt để đọc ở mức độ bình thường*”. Quy định này về cơ bản đáp ứng yêu cầu về đối tượng được thụ hưởng theo Hiệp ước Marrakesh, mở ra cơ hội cho người khuyết tật có thể tiếp cận với nguồn tài liệu phong phú trong quá trình tiếp thu tri thức, tìm hiểu, nghiên cứu các thông tin trong mọi lĩnh vực.

- Thứ hai, Luật SHTT sửa đổi năm 2022 quy định theo hướng mở rộng và chi tiết hơn chủ thể được phép thực hiện hành vi mà không bị coi là xâm phạm QTG để giúp người khuyết tật tiếp cận tác phẩm không chỉ bao gồm người khuyết tật mà còn người nuôi dưỡng, chăm sóc cho người khuyết tật và một số tổ chức đáp ứng điều kiện theo quy định của Chính phủ. Quy định này là phù hợp bởi trong một số trường hợp bản thân người khuyết tật không đủ khả năng để tự mình thực hiện việc sao chép, biểu diễn, truyền đạt tác phẩm nên nếu quy định chỉ áp dụng ngoại lệ đối với người khuyết tật thì không mang tính khả thi và gây khó khăn cho họ trong việc tiếp cận tác phẩm. Hơn nữa, những người nuôi dưỡng, chăm sóc người khuyết tật là những người thấu hiểu, chia sẻ và nắm bắt được rõ nhất những trở ngại mà họ phải đối mặt để tìm ra cách thức phù hợp và hiệu quả để người khuyết tật hưởng thụ các giá trị mà tác phẩm mang lại. Bên cạnh đó, để việc trợ giúp mang tính hệ thống và góp phần giải quyết tình trạng khan hiếm sách có thể tiếp cận được bởi người khuyết tật, pháp luật còn mở rộng đối tượng hỗ trợ họ là các tổ chức phi lợi nhuận, cơ quan nhà nước có hoạt động hoặc chức năng, nhiệm vụ cung cấp dịch vụ cho người khuyết tật trong các lĩnh vực giáo dục, đào tạo, tiếp cận thông tin và đọc thích nghi theo phương pháp và cách thức phù hợp, bao gồm các tổ chức: (i) Quỹ trợ giúp người khuyết tật quy định tại Luật Người khuyết tật; (ii) Trung tâm hỗ trợ phát triển giáo dục hòa nhập quy định tại Luật Người khuyết tật; (iii) Cơ sở chăm sóc người khuyết tật bao gồm cơ sở dịch vụ hỗ trợ người khuyết tật, trung tâm hỗ trợ người khuyết tật sống độc lập và cơ sở chăm sóc người khuyết tật khác quy định tại Luật Người khuyết tật; (iv) Tổ chức của người khuyết tật, tổ chức vì người khuyết tật quy định tại Luật Người khuyết tật; (v) Trường dành cho người khuyết tật quy định tại Luật Giáo

dục; (vi) Thư viện có phục vụ người khuyết tật quy định tại Luật Thư viện; (vii) Các tổ chức khác đáp ứng điều kiện nêu trên và được cơ quan nhà nước có thẩm quyền chấp thuận². Đây là những tổ chức có chức năng, vai trò đặc biệt trong việc giúp người khuyết tật tiếp cận với chính sách, pháp luật, cộng đồng, phát triển tốt kiến thức, trình độ, năng lực của bản thân. Để dự liệu tình huống có thể phát sinh đối với việc sử dụng của các tổ chức khác được cơ quan nhà nước có thẩm quyền chấp thuận, khoản 4 Điều 30 Nghị định 17/2023/NĐ-CP đã hướng dẫn cụ thể về trình tự thực hiện, cơ quan có thẩm quyền xem xét và thành phần cần có trong hồ sơ. Cụ thể là các tổ chức có nhu cầu cần nộp hồ sơ đến Cục Bản quyền tác giả gồm: Tờ khai đề nghị chấp thuận áp dụng ngoại lệ không xâm phạm QTG cho người khuyết tật theo mẫu; Kế hoạch sử dụng; Bản sao có chứng thực giấy chứng nhận đăng ký kinh doanh hoặc giấy chứng nhận đăng ký hoạt động hoặc quyết định thành lập của tổ chức và tài liệu khác chứng minh đáp ứng điều kiện. Hồ sơ có thể nộp trực tiếp hoặc qua dịch vụ bưu chính tới Cục Bản quyền tác giả. Sau 30 ngày kể từ ngày nhận được hồ sơ hợp lệ, Cục Bản quyền tác giả ra quyết định chấp thuận hoặc từ chối chấp thuận cho tổ chức áp dụng ngoại lệ không xâm phạm QTG dành cho người khuyết tật. Tổ chức được chấp thuận không được chuyển nhượng quyền đã được chấp thuận cho tổ chức, cá nhân khác để đảm bảo quyền lợi chính đáng của chủ sở hữu QTG.

Tuy nhiên, việc quy định thủ tục hành chính này chưa đáp ứng các yêu cầu của việc quy định thủ tục hành chính theo Điều 8 Nghị định 63/2010/NĐ-CP liên quan đến kiểm soát thủ tục hành chính, được sửa đổi, bổ sung bởi Nghị định 92/2017/NĐ-CP như chưa có tên thủ tục hành chính; yêu cầu, điều kiện; phí, lệ phí.

Hơn nữa, các tổ chức khi sử dụng tác phẩm phải thực hiện các nghĩa vụ là: (i) Bảo đảm bản sao dưới định dạng dễ tiếp cận của tổ chức đáp ứng điều kiện theo quy định; (ii) Thông báo cho Cục Bản quyền tác giả danh mục bản sao tác phẩm dưới định dạng dễ tiếp cận của tổ chức và công khai danh mục này trên trang thông tin điện tử của tổ chức nếu tổ chức có trang thông tin điện tử; (iii) Bảo đảm tôn trọng quyền riêng tư của người khuyết tật trên cơ sở bình đẳng với những người khác; (iv) Báo cáo hằng năm cho Cục Bản quyền tác giả về việc thực hiện các hoạt động theo quy định và chịu sự thanh tra, kiểm tra của cơ quan nhà nước có thẩm quyền. Tuy nhiên, việc yêu cầu phải công khai danh mục bản sao tác phẩm dưới định dạng dễ tiếp cận của tổ chức trên trang thông tin điện tử của tổ chức nếu tổ chức có trang thông tin điện tử là thủ tục có thể gây khó khăn, đặt ra gánh nặng đáng kể về mặt hành chính, không khuyến khích các tổ chức đáp ứng điều kiện tham gia vào công tác chuyển đổi và phân phối bản sao dễ tiếp cận, đặc biệt là các tổ chức cộng đồng nhỏ muốn giúp đỡ, hỗ trợ người khuyết tật, nhưng không có trang web để đáp ứng nghĩa vụ hoặc chỉ có các phương tiện truyền thông khác mà không có trang web. Bên cạnh đó, việc đăng tải trên các trang web của các tổ chức cũng gây khó khăn cho các đối tượng thụ hưởng vì danh mục quy định một cách lẻ tẻ, thiếu hệ thống và yêu cầu phải có kỹ năng tra cứu, tìm kiếm thông tin tốt thì đối tượng thụ hưởng mới tiếp cận được các kênh thông tin này.

- Thứ ba, Luật SHTT sửa đổi năm 2022 còn mở rộng hơn về các hành vi được phép thực hiện để giúp người khuyết tật tiếp cận với tác phẩm. Khác với quy định trước đây chỉ

² Khoản 3 Điều 30 Nghị định 17/2023/NĐ-CP.

giới hạn ở hành vi chuyển tác phẩm sang chữ nổi hoặc ngôn ngữ khác cho người khiếm thị, Luật SHTT sửa đổi năm 2022 quy định cho phép người khuyết tật, người nuôi dưỡng, chăm sóc cho người khuyết tật được quyền hành vi sao chép, biểu diễn, truyền đạt tác phẩm dưới định dạng bản sao dễ tiếp cận của tác phẩm khi có quyền tiếp cận hợp pháp với bản gốc hoặc bản sao tác phẩm³. Đối với các tổ chức sẽ được quyền thực hiện các hành vi như sao chép, phân phối, biểu diễn, truyền đạt tác phẩm dưới định dạng bản sao dễ tiếp cận của tác phẩm khi có quyền tiếp cận hợp pháp bản gốc hoặc bản sao tác phẩm tuy nhiên các hoạt động này đều phải không vì mục đích lợi nhuận. Ngoài ra, tổ chức đáp ứng điều kiện còn có quyền phân phối hoặc truyền đạt bản sao dưới định dạng dễ tiếp cận của tác phẩm tới tổ chức tương ứng theo quy định tại điều ước quốc tế mà Việt Nam là thành viên mà không cần sự cho phép của chủ sở hữu QTG. Hơn nữa, tổ chức đáp ứng điều kiện cũng có quyền phân phối hoặc truyền đạt bản sao dưới định dạng dễ tiếp cận của tác phẩm tới người khuyết tật ở nước ngoài theo quy định tại điều ước quốc tế mà Việt Nam là thành viên mà không cần sự cho phép của chủ sở hữu QTG với điều kiện trước khi phân phối hoặc truyền đạt, tổ chức này không biết hoặc không có cơ sở để biết bản sao dưới định dạng dễ tiếp cận này sẽ được sử dụng cho bất cứ đối tượng nào khác ngoài người khuyết tật. Ngoài ra, Khoản 5 Điều 25a cho phép thực hiện hành vi nhập khẩu bản sao dưới định dạng dễ tiếp cận của tác phẩm từ tổ chức tương ứng theo quy định tại điều ước quốc tế mà Việt Nam là thành viên vì lợi ích của người khuyết tật mà không cần sự cho phép của chủ sở hữu QTG để giúp người khuyết tật không chỉ có thể tiếp cận với những tác phẩm trong nước mà còn có thể tiếp cận với cả những tác phẩm nước ngoài. Như vậy, các chủ thể được pháp luật cho phép có thể thực hiện các hành vi đa dạng khác nhau, mở rộng tới đa mọi phương thức, mọi định dạng, miễn là hỗ trợ người khuyết tật có thể nhận biết được nội dung tác phẩm. Tuy nhiên, trong trường hợp này vẫn cần tuân thủ điều kiện “*khi có quyền tiếp cận hợp pháp với bản gốc hoặc bản sao tác phẩm*” để đảm bảo việc sử dụng tác phẩm lúc này không mâu thuẫn với việc khai thác bình thường tác phẩm và không gây thiệt hại một cách bất hợp lý đến lợi ích hợp pháp của tác giả, chủ sở hữu QTG.

Nhìn chung, các quy định về ngoại lệ không xâm phạm QTG đối với người khuyết tật trong pháp luật Việt Nam hiện hành đã thể hiện những nỗ lực của Việt Nam trong việc đảm bảo các chính sách về quyền con người, cân bằng lợi ích cũng như phù hợp với các cam kết quốc tế trong đó có Tuyên ngôn Quốc tế về Nhân quyền năm 1948 và Công ước Quốc tế về quyền của Người khuyết tật năm 2007, tương thích với quy định của một số quốc gia có trình độ phát triển tương đương với Việt Nam, trong đó có Thái Lan⁴. Tính đến tháng 6 năm 2023, Việt Nam đã có 21/63 thư viện trên toàn quốc đã phục vụ người khuyết tật, đặc biệt là người khuyết tật chữ in; bảy thư viện có phòng đọc sách riêng cho người khuyết tật chữ in, ba thư viện tại Hà Nội, Đồng Tháp, TP.HCM đã có studio sản xuất sách nói. Ngoài ra, một số thư

³ Bản sao dưới định dạng dễ tiếp cận là bản sao của tác phẩm được thể hiện bằng một phương thức hay định dạng khác dành cho người khuyết tật; chỉ được sử dụng cho mục đích cá nhân của người khuyết tật và có thể có những điều chỉnh kỹ thuật phù hợp, cần thiết để người khuyết tật có thể tiếp cận tác phẩm. Đây là bản sao tác phẩm được thể hiện bằng chữ nổi, ghi âm, chuyển đổi kỹ thuật số, hình ảnh thành lời nói, ngôn ngữ ký hiệu đi kèm hoặc bằng định dạng hay phương thức khác bảo đảm người khuyết tật tiếp cận tác phẩm thuận lợi.

⁴ Điều 32/4 Luật Bản quyền Thái Lan năm 1994, sửa đổi, bổ sung năm 2018. Xem tại: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/585444>, truy cập ngày 26/09/2024.

viện đã sử dụng xe lưu động để đưa dịch vụ đến với người đọc⁵. Theo báo cáo kết quả nghiên cứu về thực trạng tiếp cận xuất bản chữ in của người khuyết tật tại Việt Nam do Hội Người mù Việt Nam phối hợp với UNDP thực hiện vào năm 2022 – 2023 đối với 1217 người khuyết tật chữ in, trong đó có 1196 người khiếm thị, 94,6% người khuyết tật tham gia khảo sát có nhu cầu tiếp cận xuất bản phẩm ở định dạng ghi âm/sách nói; 86,9% ở định dạng chữ nổi Braille. Văn bản in thông thường và chữ in khổ lớn là hai định dạng mà người khuyết tật không có nhu cầu tiếp cận lớn nhất, lần lượt là 58% và 53,6%⁶. Tuy nhiên, tình trạng thiếu sách, nhất là sách ngoại ngữ, sách chuyên ngành, sách tranh vẫn đang là rào cản trong việc tiếp cận giáo dục, việc làm và phát triển bản thân đối với người khuyết tật, đặc biệt là người khiếm thị. Nguồn tài liệu theo định dạng dễ tiếp cận còn thiếu và không hệ thống, vẫn tồn tại thực tế nhiều bản sao dưới định dạng dễ tiếp cận ở những dạng thức giống nhau đối với cùng một tài liệu dẫn đến lãng phí thời gian, công sức, chi phí trong khi số lượng sách giáo khoa các cấp, tài liệu học tập theo định dạng dễ tiếp cận cho sinh viên ở bậc đại học còn khan hiếm, chưa đáp ứng được nhu cầu học tập, nghiên cứu của người khuyết tật. Tỷ lệ tài liệu khác được chuyển đổi còn rất nhỏ so với số lượng khổng lồ các tác phẩm đã công bố. Bên cạnh đó, thực tế vẫn tồn tại một số khó khăn trong quá trình triển khai áp dụng ngoại lệ không xâm phạm QTG đối với người khuyết tật như sách in chữ phóng to chủ yếu vẫn làm thủ công nên chất lượng không đảm bảo; vẫn chưa có ngân sách, nhân lực cũng như phương tiện kỹ thuật hiện đại để thực hiện việc chuyển và nhân bản thành sách chữ nổi Braille, chưa có chiến lược điều phối, sử dụng sách hiệu quả; sách nói, sách điện tử chủ yếu vẫn tiến hành một cách tự phát, không theo quy chuẩn, còn nhiều lỗi kỹ thuật, chỉ phù hợp với một số loại hình tác phẩm nhất định và yêu cầu phải được trang bị máy móc, mạng viễn thông, Internet; số lượng thư viện đáp ứng được cho người khuyết tật còn ít, số lượng tài nguyên hạn chế.

2. Giải pháp hoàn thiện pháp luật và nâng cao hiệu quả áp dụng pháp luật về ngoại lệ không xâm phạm quyền tác giả dành cho người khuyết tật

Trên cơ sở những phân tích và đánh giá nêu trên, tác giả đề xuất một số giải pháp nhằm hoàn thiện pháp luật về ngoại lệ không xâm phạm quyền tác giả dành cho khuyết tật như sau:

- **Thứ nhất**, sửa đổi, bổ sung quy định về thủ tục hành chính để các tổ chức đáp ứng điều kiện được cơ quan nhà nước có thẩm quyền cho phép áp dụng ngoại lệ tại khoản 4 Điều 30 Nghị định 17/2023/NĐ-CP đáp ứng các yêu cầu của việc quy định thủ tục hành chính theo Điều 8 Nghị định 63/2010/NĐ-CP liên quan đến kiểm soát thủ tục hành chính, được sửa đổi, bổ sung bởi Nghị định 92/2017/NĐ-CP, cụ thể là:

+ Tên thủ tục hành chính: Đề nghị chấp thuận áp dụng ngoại lệ không xâm phạm QTG cho người khuyết tật;

+ Trình tự thực hiện: Tổ chức không thuộc các trường hợp quy định tại các điểm a, b, c, d, đ và e khoản 3 Điều này có nhu cầu sao chép, phân phối, biểu diễn, truyền đạt tác phẩm dưới định dạng bản sao dễ tiếp cận theo quy định tại các khoản 2, 3, 4 và 5 Điều 25a của

⁵ Xem tại: <https://nhandan.vn/hiep-uoc-marrakesh-khac-phuc-tinh-trang-doi-sach-cua-nguoi-khiem-thi-post758817.html>, truy cập ngày 26/09/2024.

⁶ Xem tại: <https://www.sggp.org.vn/hiep-uoc-marrakesh-tang-co-hoi-tiep-can-xuat-ban-pham-cho-nguoi-khuyet-tat-post705297.html>, truy cập ngày 26/09/2024.

Luật SHTT thì nộp hồ sơ đến Cục Bản quyền tác giả kèm theo các tài liệu liên quan. Cục Bản quyền tác giả sẽ xem xét chấp thuận trên cơ sở đánh giá các điều kiện theo quy định của pháp luật.

+ Cách thức thực hiện: Nộp hồ sơ trực tiếp hoặc qua dịch vụ bưu chính tới Cục Bản quyền tác giả. Nếu nộp hồ sơ trực tiếp thì đến thời hạn chủ thể yêu cầu sẽ nhận kết quả tại trụ sở của Cục Bản quyền tác giả hoặc tại các Văn phòng đại diện của Cục Bản quyền tác giả. Nếu gửi qua dịch vụ bưu chính thì kết quả sẽ được gửi về địa chỉ qua dịch vụ bưu chính, chủ thể yêu cầu phải trả phí dịch vụ.

+ Thành phần, số lượng hồ sơ: Tờ khai đề nghị chấp thuận áp dụng ngoại lệ không xâm phạm quyền tác giả cho người khuyết tật (theo Mẫu số...); Kế hoạch sử dụng; Bản sao có chứng thực giấy chứng nhận đăng ký kinh doanh hoặc giấy chứng nhận đăng ký hoạt động hoặc quyết định thành lập của tổ chức và tài liệu khác chứng minh đáp ứng điều kiện theo quy định;

+ Thời hạn giải quyết; Sau 30 ngày kể từ ngày nhận được hồ sơ hợp lệ, Cục Bản quyền tác giả ra quyết định chấp thuận hoặc từ chối chấp thuận cho tổ chức áp dụng ngoại lệ không xâm phạm QTG dành cho người khuyết tật, nêu rõ căn cứ và cơ sở trong trường hợp từ chối.

+ Đối tượng thực hiện thủ tục hành chính: các tổ chức đáp ứng điều kiện muốn áp dụng ngoại lệ không xâm phạm QTG cho người khuyết tật.

+ Cơ quan giải quyết thủ tục hành chính: Cục Bản quyền tác giả.

+ Các quy định về yêu cầu, điều kiện, phí, lệ phí để thực hiện thủ tục hành chính.

- **Thứ hai**, sửa đổi điểm b khoản 5 Điều 30 Nghị định 17/2023/NĐ-CP theo hướng các tổ chức đáp ứng đủ điều kiện áp dụng ngoại lệ gửi thông tin bằng văn bản cho Cục Bản quyền tác giả về các tựa sách được chuyển đổi; thời gian chuyển đổi / phân phối / xuất khẩu / nhập khẩu; và Định dạng chuyển đổi sang. Trên cơ sở đó, Cục Bản quyền tác giả xây dựng một chuyên mục riêng trên trang web chính thức của Cục hoặc thiết kế một trang web riêng chính thức và thống nhất để đăng tải danh mục bản sao tác phẩm dưới định dạng dễ tiếp cận của tổ chức. Việc xây dựng cơ sở dữ liệu này là cần thiết và tạo điều kiện thuận lợi cho việc tra cứu, quản lý, giảm thiểu chi phí, thủ tục hành chính, khuyến khích các tổ chức đáp ứng điều kiện tham gia vào công tác chuyển đổi và phân phối bản sao dễ tiếp cận, đồng thời thiết lập hệ thống dễ dàng và thuận tiện cho người khuyết tật sử dụng.

Bên cạnh việc hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam, việc triển khai một cách khoa học, đồng bộ một số giải pháp sau đây sẽ góp phần nâng cao hiệu quả áp dụng pháp luật về ngoại lệ không xâm phạm QTG dành cho người khuyết tật:

Thứ nhất, nâng cao nhận thức, ý thức chấp hành pháp luật về ngoại lệ không xâm phạm QTG dành cho người khuyết tật của các cá nhân, tổ chức trong xã hội. Do kiến thức, hiểu biết các quy định về vấn đề này của đông đảo công chúng, trong đó có cả người khuyết tật trong xã hội còn hạn chế, đặc biệt là các quy định về điều kiện để được áp dụng ngoại lệ nên nhiều tổ chức, cá nhân chưa vận dụng một cách hiệu quả các quy định này để phát triển năng lực học tập, nghiên cứu, tăng cường cơ hội tiếp cận với tri thức, văn hóa, nghệ thuật. Vì vậy, việc tuyên truyền, phổ biến pháp luật đóng vai trò quan trọng để các chủ thể sử dụng xác định được chính xác những hành vi sử dụng được phép, các cơ quan có thẩm quyền đánh

giá được trường hợp sử dụng nào bị coi là xâm phạm QTG. Việc nâng cao nhận thức cần được tiến hành thông qua việc triển khai các chương trình tập huấn, hội nghị, hội thảo, các khóa đào tạo từ cơ bản đến chuyên sâu phù hợp với từng nhóm đối tượng như các cá nhân, tổ chức được phép sử dụng thuộc trường hợp ngoại lệ như người khuyết tật, người nuôi dưỡng, chăm sóc người khuyết tật, thư viện phục vụ bạn đọc là người khuyết tật, các tổ chức hỗ trợ người khuyết tật, các cơ quan nhà nước có thẩm quyền. Việc tập huấn, chia sẻ kinh nghiệm cần được tiến hành một cách đồng bộ, có hệ thống, thường xuyên, liên tục, gắn với các tình huống thực tế. Phương pháp tập huấn không chỉ dừng lại ở thuyết giảng các nội dung lý thuyết mà cần tăng cường việc thực hành, thuyết trình, diễn án, nghiên cứu vụ việc điển hình để tăng khả năng ghi nhớ, vận dụng và trang bị kỹ năng xử lý tình huống cho những người tham gia. Bên cạnh đó, đối với từng đối tượng đặc thù, nội dung tập huấn cần được thiết kế một cách khoa học, chuyên sâu để đáp ứng yêu cầu của việc trang bị các kỹ năng, kiến thức cho từng đối tượng như nghiệp vụ sử dụng tác phẩm trong hoạt động thư viện cho các nhà quản lý, nhân viên thư viện; quy trình, thủ tục xin phép chấp thuận cũng như thực hiện các yêu cầu để các tổ chức đáp ứng điều kiện có thể hỗ trợ người khuyết tật tiếp cận được tác phẩm dưới định dạng bản sao dễ tiếp cận. Ngoài ra, tận dụng khả năng lan truyền thông tin của Internet và các trang mạng xã hội, các hoạt động tuyên truyền, phổ biến quy định về ngoại lệ không xâm phạm QTG dành cho người khuyết tật có thể được thực hiện thông qua nhiều hình thức đa dạng, hấp dẫn như sản xuất các video ngắn, các chương trình truyền hình, tiểu phẩm ngắn, thiết kế các cuốn sổ tay cầm nang phù hợp với từng nhóm đối tượng, tổ chức các cuộc thi tìm hiểu, trò chơi có thưởng hay các hoạt động tranh biện, diễn án hoặc tạo lập các diễn đàn để thảo luận, chia sẻ.

Thứ hai, liên quan đến ngoại lệ không xâm phạm QTG dành cho người khuyết tật, cần có cơ chế phân bổ tài chính từ ngân sách và sự hỗ trợ từ nguồn xã hội hóa để đầu tư kinh phí, nguồn nhân lực, trang thiết bị kỹ thuật hỗ trợ cho việc chuyển đổi tác phẩm dưới định dạng bản sao dễ tiếp cận cho người khuyết tật. Việc chuyển đổi này đòi hỏi nhiều thời gian, công sức, trang thiết bị, yêu cầu kỹ năng, kỹ thuật của người thực hiện nên cần phải được đầu tư kinh phí thỏa đáng để thực hiện. Bên cạnh đó, cần có sự phân công và phối hợp giữa các cơ quan, tổ chức, đơn vị trong việc sản xuất và phân phối tài liệu ở định dạng dễ tiếp cận cho người khuyết tật. Các tài liệu đã được chuyển đổi cần được lập danh sách thống nhất, tăng cường hợp tác với các tổ chức nước ngoài trong việc sản xuất tài liệu ở định dạng dễ tiếp cận, chia sẻ cơ sở dữ liệu để tránh việc nhiều đơn vị cùng chuyển đổi một tác phẩm ở cùng một định dạng dẫn đến lãng phí, tận dụng được nguồn tài liệu từ nước ngoài. Ngoài ra, cần có cơ chế khuyến khích các nhà xuất bản, hội nhóm sản xuất tài liệu ở định dạng dễ tiếp cận cho người khuyết tật; áp dụng các chính sách hỗ trợ cho các doanh nghiệp, nhà nghiên cứu nghiên cứu các giải pháp kỹ thuật hỗ trợ cho người khuyết tật tiếp cận với nguồn thông tin để phục vụ cho công việc, học tập, nghiên cứu.

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Tuyên ngôn Quốc tế về Nhân quyền năm 1948;
2. Công ước Quốc tế về quyền của Người khuyết tật năm 2007;
3. Hiệp ước Marrakesh về tạo điều kiện cho người khiếm thị, người khuyết tật về thị giác và người khuyết tật khác không có khả năng đọc, tiếp cận với các tác phẩm đã công bố;
4. Luật Bản quyền Thái Lan năm 1994, sửa đổi, bổ sung năm 2018. Xem tại: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/585444>;
5. Hiến pháp Việt Nam năm 2013;
6. Luật Sở hữu trí tuệ Việt Nam năm 2005 (sửa đổi bổ sung năm 2009, 2019 và 2022);
7. Luật Người khuyết tật năm 2010 của Quốc hội, được sửa đổi, bổ sung bởi Luật số 32/2013/QH13 của Quốc hội sửa đổi, bổ sung một số điều của Luật Thuế thu nhập doanh nghiệp;
8. Nghị định số 17/2023/NĐ-CP ngày 26 tháng 4 năm 2023 của Chính phủ quy định chi tiết một số điều và biện pháp thi hành Luật SHTT về QTG, quyền liên quan;
9. Nghị định 63/2010/NĐ-CP liên quan đến kiểm soát thủ tục hành chính, được sửa đổi, bổ sung bởi Nghị định 92/2017/NĐ-CP;
10. Website: https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=843;
11. Website: <https://nhandan.vn/hiep-uoc-marrakesh-khac-phuc-tinh-trang-doi-sach-cua-nguoi-khiem-thi-post758817.html>;
12. Website: <https://www.sggp.org.vn/hiep-uoc-marrakesh-tang-co-hoi-tiep-can-xuat-ban-pham-cho-nguoi-khuyet-tat-post705297.html>.